

De rechtsveilige school (II)

Op een Veilige School worden leerlingen zo veel mogelijk gevrijwaard van uitsluiting, pesterij, discriminatie, seksuele intimidatie en geweld. Blogger Ken Trump (10/8 en 13/8) constateert dat het Amerikaanse overheidsbeleid inzake schoolveiligheid steeds meer in het teken staat van 'civil rights'.¹ Men wil kwetsbare groepen (vrouwen, homo's, gehandicapten, etnische minderheden, etc.) beschermen tegen inbreuk op hun grondrechten en met name tegen pestgedrag van medeleerlingen. In hoeverre wringt dat met het uitgangspunt dat een school voor alle leerlingen een veilige leer- en leefomgeving moet bieden, ook als ze niet tot officieel erkende kwetsbare groepen behoren?

In een eerder blogbericht (11/1/2010) had ik 't over *rechtsveiligheid* als belangrijk element van de veiligheid op school.² Daarbij had ik vooral de relatie tussen de leraar of de school enerzijds en de individuele leerling anderzijds op het oog. Een veilige school maakt in haar relatie tot leerlingen geen inbreuk op hun rechten (waaronder de bepalingen van het Kinderrechtenverdrag). Zij onthoudt hun geen rechten die in de grotemensenmaatschappij gemeengoed zijn en zij neemt de spelregels van *due process* in acht.³ De school is een rechtsstaat-in-het-klein. Mede in het licht van de mensenrechteneducatie en burgerschapsvorming moeten schoolleiding en leraren zich jegens leerlingen gedragen zoals van een wetsgetrouwe en rechtvaardige overheid in een rechtsstaat jegens haar burgers verwacht mag worden.

Ken Trump signaleert dat Amerikaanse burger- of mensenrechtenorganisaties namens minderheden eisen dat scholen uit hoofde van hun wettelijke zorgplicht een antipestbeleid voeren waarin uitdrukkelijk aandacht wordt besteed aan kwetsbare groepen zoals vrouwen, homo's, gehandicapten en etnische minderheden. Van de overheid wordt gevraagd dat wettelijk vast te leggen. Volgens Trump dreigt dit tot scheefgroei in het schoolveiligheidsbeleid te leiden. Hij vreest dat de aandacht voor schoolveiligheid verdrongen wordt door een beleid gericht op mensenrechteneducatie, burgerschapsvorming en bestrijding van discriminatie.

Maar deze ontwikkeling kan tevens tot scheefgroei binnen het antipestbeleid leiden. Er is uiteraard niets mis met wetgeving die scholen op het hart drukt in hun antipestbeleid de belangen van kwetsbare minderheidsgroepen niet uit het oog te verliezen. Maar het risico is dat scholen daarin doorschieten.

Laakbare gedragingen met kwalijke gevolgen voor gedupeerde	Gedragingen met mogelijk onbedoelde doch mogelijk kwalijke gevolgen voor gedupeerde
<p>Pesten = iemand gedurig lastig vallen of welbewust benadelen, achterstellen of uitsluiten met de intentie hem of haar daarmee schade te berokkenen en pijn te doen.</p> <p>Kwaadspreken = over iemand roddelen met de intentie hem of haar zwart te maken en sociaal uit te sluiten.</p> <p>Discriminatie = iemand welbewust benadelen, achterstellen of uitsluiten omdat hij of zij 'anders' is, terwijl hij of zij aanspraak op gelijke behandeling had mogen maken; vaak: omdat hij of zij een bijzonder achtergrondkenmerk heeft, zoals lidmaatschap van een minderheidsgroep; vaak ook: met de intentie daarmee de eigen belangen of de belangen van de eigen groep of de belangen van de meerderheid te dienen.</p> <p>Seksuele intimidatie = iemand lastig vallen in zijn of haar hoedanigheid van potentiële seksuele actor of partner (of zijn/haar lidmaatschap van een verzameling potentiële seksuele actoren of partners); vaak: met de intentie daaruit voordeel te behalen.</p>	<p>Plagen = iemand gemoedelijk speldeprikjes geven zonder de intentie hem of haar daarmee schade te berokkenen of pijn te doen.</p> <p>Roddelen = achter iemands rug informatie over hem of haar uitwisselen zonder dat hij/zij zich daartegen kan verweren.</p> <p>Uitsluiting (exclusion) = gedurig voorbij gaan aan iemands wens of belangen, al dan niet intentioneel of met welke intentie dan ook, terwijl hij of zij had mogen verwachten dat met die wens of belangen rekening zou worden gehouden.</p> <p>Sociale uitsluiting = een vorm van uitsluiting waarbij men, al dan niet intentioneel of met welke intentie dan ook, voorbij gaat aan iemands wens volwaardig mee te mogen doen in het sociale verkeer.</p> <p>Stereotyperend bejegening = zonder empirische grond aan iemand een coherent samenstel van kenmerken toeschrijven en hem/haar bejegenen onder de vooronderstelling dat hij/zij die kenmerken (en geen andere kenmerken) bezit; ook wel uitsluiting, pesterij, discriminatie of seksuele intimidatie genoemd, alnaargelang de <i>gevolgen</i> van stereotyperende bejegening daarmee vergelijkbaar zijn.</p> <p>Seksuele toenadering of distantïering = iemand laten merken dat hij of zij door de betrokkene al dan niet als aantrekkelijke (potentiële) seksuele partner wordt beschouwd.</p>

In de eerste plaats bestaat het risico dat het pesten van leerlingen uit minderheidsgroepen gecriminaliseerd wordt. Zo kan het idee postvatten dat het pesten van homo's of moslims laakbaarder en strafwaardiger is dan pesterij waarvan hetero's, roodharigen of brave studieboeken het mikpunt zijn. Zelfs kunnen situaties ontstaan waarin de school juridisch wordt aangesproken als zij geen voorrang geeft aan de bescherming van leerlingen uit minderheidsgroepen of als zij geen zware tucht- of strafrechtelijke instrumenten inzet om pesterij tegen leerlingen uit die groepen te bestrijden.

In de tweede plaats ontstaat het risico dat scholen, in hun ijver om leerlingen uit minderheidsgroepen te beschermen, de definitie van laakbare gedragingen zoals pesten, kwaadspreken, discriminatie en seksuele intimidatie oprekken tot alle gedragingen die kwalijke gevolgen voor leden van die groepen kunnen hebben. In bovenstaande tabel heb ik beide typen gedragingen trachten aan te duiden, respectievelijk in de linker- en in de rechterkolom.⁴ Ook kunnen leerlingen uit minderheidsgroepen in een slachtofferrol kruipen, terwijl ze niet te lijden hebben van gedragingen uit de linkerkolom. Bijvoorbeeld het feit dat iemand nooit op verjaarspartijtjes gevraagd wordt of gedurig als laatste gekozen worden bij het samenstellen van sport- of spelteams, betekent nog niet automatisch dat hij of zij in grondwettelijke rechten wordt aangetast. Het is pedagogisch onjuist om gedragingen uit de linker- en rechterkolom op één hoop te gooien.

In de derde plaats is er de pedagogische valkuil dat leerlingen, ten gevolge van een opgerekt antipest-beleid, het verschil niet meer zien tussen pesten, kwaadspreken, discriminatie en seksuele intimidatie. De gedragingen uit de linkerkolom zijn alle vier laakbaar, maar het is pedagogisch relevant ze te onderscheiden omdat ze verschillen in hun intenties. De Amerikaanse burger- of mensenrechtenorganisaties richten hun pijlen op het antipestbeleid omdat een neiging tot discriminatie of seksuele intimidatie van leden van minderheidsgroepen zich vaak in pestgedrag manifesteert, maar het is pedagogisch van belang dat leerlingen die zich aan pesten, kwaadspreken, discriminatie of seksuele intimidatie schuldig maken zich bewust worden zowel van hun motieven als van de kwalijke gevolgen van hun gedrag.

Scholen hebben als opdracht de sociale veiligheid en integratie op school te bevorderen en optimale condities te scheppen voor de ontwikkeling van iedere leerling. Daarbij moeten zij rekening houden met sociale processen die de volle breedte en hoogte van bovenstaande tabel omvatten.

Een zinvolle bijdrage tot de schoolveiligheid wordt geleverd door *mensenrechteneducatie en burgerschapsvorming*, zodat leerlingen doordrongen raken van de kernwaarden van de rechtsstaat. Eén van deze kernwaarden, maar lang niet de enige, betreft gelijke behandeling (nondiscriminatie). Door deze educatie en vorming krijgen leerlingen inzicht in de minimumvoorwaarden waaraan een geordende samenleving (en dus ook een geordende schoolgemeenschap) moet voldoen.

Een belangrijk didactisch middel voor mensenrechteneducatie en burgerschapsvorming is dat schoolleiding en leraren de rechtsstaat 'voorleven': ze creëren een *rechtsveilige school* waarin ze zich (als 'overheid') in hun eigen handelen jegens leerlingen (de 'schoolburgers') laten leiden door de kernwaarden van de rechtsstaat. Deze rechtsveiligheid op school vormt ook rechtstreeks een belangrijke pijler van het schoolveiligheidsbeleid.

Maar antipestbeleid vereist méér dan een rechtsveilige school. In het antipestbeleid moet men, denk ik, niet de juridische plichten van leerlingen en de corresponderende rechten van minderheden vooropstellen, maar een *inclusieve attitude* van schoolleiding, leraren en leerlingen. Ze moeten zich ervoor verantwoordelijk voelen rekening te houden met de belangen van anderen. Dit vereist dat leerlingen de bereidheid en het vermogen ontwikkelen om zich in anderen te verplaatsen en zich rekenschap te geven van eigen motieven en van de impact van hun eigen handelen op de andere leden van de schoolgemeenschap.

Een bijkomende voorwaarde voor een succesvol antipestbeleid is dat leerlingen en leraren *inzicht in de diversiteit binnen de samenleving* (en binnen de schoolbevolking) verwerven, zodat ze anderen (en dus ook leden van minderheidsgroepen) in hun opvattingen, gevoelens en belangen leren kennen. Dat behoort tot de kerndoelen van het onderwijs.

Wes Holleman

weblog onderwijs 18-8-2010

<http://www.onderwijsethiek.nl>

¹ <http://www.schoolsecurityblog.com/2010/08/anti-bullying-laws-are-being-driven-by-gay-rights-advocates/>;
<http://www.schoolsecurityblog.com/2010/08/radical-policy-shift-targets-bullying-as-federal-civil-rights-issue/>

² <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1339>

³ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=465>

⁴ Ik heb niet de pretentie in deze tabel wetenschappelijk doordachte definities ten beste te geven. Het zijn slechts probeersels van een eenvoudige taalgebruiker.